

Zjawisko populizmu i jego konsekwencje

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Anna Ratke-Majewska, *Populistyczne rządy a wolność mediów. Przypadek Wenezueli Hugo Cháveza i Boliwii Evo Moralesa*, „Annales Universytatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia” 2014, t. XXI, 2, s. 227–249.
- Źródło: Platon, *Państwo*, tłum. Władysław Witwicki, s. 121.

- Źródło: Kacper Leśniewicz, *Dobre strony populizmu*, 3.07.2017 r., dostępny w internecie: tygodnikprzeklad.pl [dostęp 3.04.2020 r.].
- Źródło: Tomasz Sawczuk, *Kaczyński ma jeden stały pogląd: że to on ma rację.*, 10.12.2019 r., dostępny w internecie: kulturaliberalna.pl [dostęp 3.04.2020 r.].
- Źródło: Cas Muddle, *Populistyczny Zeitgeist*, [w:] *Populizm*, red. Olga Wysocka, Warszawa 2010, s. 340–341.

Zjawisko populizmu i jego konsekwencje

Źródło: Rikku Sama, domena publiczna.

Populizm jest tak stary, jak demokracja. Na zjawisko to zwrócił uwagę już Platon, opisując praktyki polityczne w starożytnych Atenach. Według filozofa demokratyczni politycy nauczyli się schlebiać ludowi, w czym przypominają treserów dzikich zwierząt.

☞ **Platon**

Państwo

Zupełnie tak jakby ktoś miał na wyżywieniu zwierzę wielkie i mocne, i zapoznałby się z jego wybuchami gniewu i żądy, i wiedziałby, z której strony trzeba do niego podchodzić i jak go dotykać, i kiedy ono się najwięcej drażni, a kiedy i pod wpływem jakich podniet robi się najbardziej łaskawe, i jakie głosy ono zwykle wydawać, i pod wpływem jakich głosów cudzych łagodnieje albo wpada we wściekłość.

Źródło: Platon, *Państwo*, tłum. Władysław Witwicki, s. 121.

Politycy populistyczni mówią więc ludowi to, co ten chce usłyszeć, dzięki czemu zdobywają jego poklask.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz podstawowe zasady populizmu.
- Podasz przykłady działań populistycznych.
- Przeanalizujesz możliwe konsekwencje populizmu.

Przeczytaj

Pojęcie populizmu odnosi się co najmniej do dwóch zjawisk: do **ideologii politycznej** oraz do metody uprawiania polityki. Są one często ściśle związane. Samo słowo populizm pochodzi od łacińskiego *populus* – lud. Kategoria ludu jest w istocie centralnym motywem przesłania populistów.

Dobry lud i zła elita

„Stary podział na lewicę i prawicę jest martwy. W epoce internetu mamy podział między obywatelami a parlamentarnymi przeżytkami” – Beppe Grillo, lider włoskiego Ruchu 5 Gwiazdek.

Cyt. za: *Alstair Smart, Beppe Grillo interview*, telegraph.com.uk, 04.03.2011, [online, dostęp: 22.04.2020].

Źródło: Niccolò Caranti, licencja: CC BY-SA 3.0.

Stojąca na czele francuskiego Zjednoczenia Narodowego Marine Le Pen nieraz zwracała uwagę na przepaść, która dzieli naród francuski i rządzące nim zglobalizowane elity.

Lider brytyjskiej Partii Brexitu Nigel Farage podkreślał, że reprezentuje zwykłych ludzi i lokalne wspólnoty przeciwko proeuropejskiemu establishmentowi.

Sarah Palin, była kandydatka na wiceprezydenta USA, twierdziła, że prawdziwa Ameryka znajduje się w małych miasteczkach, które jednak podlegają władzy skorumpowanych liberalnych elit z wielkich miast Wschodniego Wybrzeża.

Populista twierdzi, że społeczeństwo, w którym żyje, dzieli się na dwie części. Jedną z nich jest lud, który w tym ujęciu składa się z uczciwych i ciężko pracujących ludzi, drugą zaś – elita, która w perspektywie populisty jest zdegenerowana i pasożytnicza.

Podział na te dwie grupy przeprowadzany jest arbitralnie, a każda z nich w ujęciu populisty jest zasadniczo jednolita wewnętrznie. Populizm odrzuca bowiem **pluralizm społeczny** w imię **dychotomicznej wizji świata**. Rzecznicy takiego podejścia prezentują się jako obrońcy dobrego ludu, który rządzony jest przez – w ich przekonaniu – zepsute elity. W takiej perspektywie konflikt między różnymi grupami społecznymi nabiera cech moralnego starcia dobra ze złem.

Z kolei przywódca Wenezueli Nicolás Maduro powtarza, że jego naród stał się ofiarą imperialistycznego spisku, w którym uczestniczą wenezuelscy zdrajcy, sympatyzujący ze Stanami Zjednoczonymi.

Prosty przekaz

„Dlaczego mam tyle kandydatek na żonę? Po pierwsze, jestem sympatyczny. Po drugie, przy forsie. Po trzecie, jestem dobry i ładny. No i po czwarte, niemfody. Mają zatem nadzieję, że bogato owdowieją” – Silvio Berlusconi, przywódca włoskiej partii Forza Italia, wielokrotny premier.

Cyt. za: Tomasz Bielecki, *Dowcipny Berlusconi*, wyborcza.pl, 01.10.2011, [online, dostęp: 22.04.2020].

Źródło: Global Panorama, licencja: CC BY-SA 2.0.

Wizji konfrontacji dobra ze złem towarzyszy u populistów sprowadzanie złożonych problemów do nieskomplikowanych przekazów. Politycy populistyczni stawiają proste diagnozy. Twierdzą, że za większością problemów, z którymi borykają się ludzie, stoi jeden czynnik, a jest nim uprzywilejowana pozycja zdegenerowanej elity. Wyciągają z tego wnioski, że odebranie władzy tej grupie sprawi, że wszystko się odmieni: poprawi się bezpieczeństwo, zmniejszy się bezrobocie, gospodarka rozkwitnie, a ludziom będzie się żyło lepiej. Cechą charakterystyczną populizmu jest więc przekonanie jego rzeczników o prostocie rozwiązań.

Niechęć do zasad i procedur

Charakterystyczną cechą ruchów populistycznych jest także ich niechętny lub wrogi stosunek do procedur, które obowiązują w państwie. Jest to szczególnie widoczne, gdy populiści zdobywają władzę. Politycy populistyczni twierdzą, że skoro reprezentują lud (naród, suwerena, społeczeństwo), to mają prawo do niczym nieskrępowanych rządów.

Wszystkie instytucje, które ograniczają swobodę manewru władzy politycznej w demokratycznym państwie prawnym – niezależne sądy, pluralistyczne media, szczególne procedury tworzenia ustaw – wywołują ich podejrzliwość. Przywódcy populistyczni widzą w nich nieraz pułapki zastawione przez zdeprawowane elity, które nie pozwalają ludowi (a w praktyce ich populistycznym reprezentantom) „rozwinąć skrzydeł”. Prowadzi to niekiedy populistów do jawnego łamania prawa i podejmowania przez nich tzw. akcji bezpośrednich.

Charyzmatyczny lider

Jean-Marie Le Pen, wieloletni lider francuskiego Frontu Narodowego. W 2010 r. powiedział: „Kupiłem dom na wsi, żeby moje dzieci, które mieszkały w XV dzielnicy Paryża, mogły zobaczyć krowy zamiast Arabów”.

Cyt. za: Monika Rębała, *Marine Le Pen obraża i kusi*, wyborcza.pl, 21.10.2015, [online, dostęp: 22.04.2020].

Źródło: Kenji-Baptiste OIKAWA, licencja: CC BY 3.0.

Ważną rolę w opisywanym zjawisku odgrywa wreszcie przywódca. Ruchy populistyczne często zorganizowane są wokół wyrazistych liderów. Wynika to częściowo z tego, że odwołują się do bardzo zróżnicowanych grup wyborców, a charyzmatyczny przywódca jest w stanie skupić wokół siebie ludzi często niemających ze sobą wiele wspólnego.

Lider populistyczny chętnie posługuje się „językiem ulicy” – prostym, zwięzłym, trafiającym do emocji. Unika wchodzenia w skomplikowane dyskusje, za to często podkreśla, że niczym nie różni się od „ludzi z sąsiedztwa”. Towarzyszą temu niekiedy

maniery typowe dla pospolitych ludzi, demonstracja złego wychowania czy prowokacyjne wystąpienia, które mają z jednej strony przyciągnąć uwagę mediów i publiczności, a z drugiej – odróżnić go wyraźnie od atakowanych elit.

„Wczoraj przybył tu diabeł. Tutaj, tu właśnie! I jeszcze dziś cuchnie siarką z trybuny, z której przemawiam. Panie i panowie! Wczoraj na tę trybunę wstąpił prezydent Stanów Zjednoczonych, ów dżentelmen, którego pozwoliłem sobie określić mianem diabła. Wstąpił na nią, by przemawiać jakby cały świat do niego należał. Serio - jakby posiadał cały świat!” – Hugo Chávez, prezydent Wenezueli 1999–2013

Cyt. za: *Chávez: Wczoraj przybył tu diabeł. Hegemonia albo przetrwanie*, tłum. Paweł Michał Bartolik, lewica.pl, 30.09.2006 [online, dostęp: 15.06.2020].

Źródło: Victor Soares/Agência Brasil, licencja: CC BY 3.0.

Słownik

dychotomiczna wizja społeczeństwa

przekonanie, że społeczeństwo składa się z dwóch, antagonistycznych wobec siebie części

ideologia polityczna

zbiór poglądów i przekonań dotyczących życia społecznego

manicheizm

przekonanie o istnieniu w świecie dualizmu: dobra i zła, które toczą ze sobą nieustanną walkę; w IV–VI wieku popularny system religijny, stworzony przez Maniego (216–276)

pluralizm społeczny

różnorodność społeczeństwa polegająca na tym, że występują w nim ludzie o rozmaitych przekonaniach, którym dają wyraz w życiu publicznym

ruchy alterglobalistyczne

ruchy społeczne przeciwstawiające się takiej odmianie globalizacji, w której kluczową rolę odgrywają międzynarodowe korporacje, działające w systemie globalnego kapitalizmu

wola powszechna

pojęcie stworzone przez Jeana-Jacquesa Rousseau, oznaczające rozumną wolę wyrażającą interes całej społeczności

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z audiobookiem i wykonaj ćwiczenie.

Konsekwencje populizmu

Wzrost znaczenia ruchów populistycznych w XXI wieku niesie ze sobą istotne konsekwencje. Choć zjawisko to wywołuje wśród badaczy spory interpretacyjne, można zwrócić uwagę na kilka powtarzających się obserwacji.

Po pierwsze, występowanie populizmu często obniża jakość debaty publicznej. Staje się ona mniej merytoryczna, za to większą rolę odgrywają w niej demagogiczne hasła, prowokacyjne pomysły czy niemożliwe do zrealizowania obietnice. Dzieje się tak szczególnie wtedy, gdy dochodzi do rywalizacji ze sobą różnych partii populistycznych, a każda z nich stara się przelicytować drugą w swoim radykalizmie. W takiej sytuacji programy partyjne tracą jakiegokolwiek znaczenie, a polityka staje się festiwalem emocjonalnych narracji i tanich chwytów.

Po drugie, ponieważ populiści odrzucają pluralizm społeczny w imię bliżej nieokreślonych rządów ludu, przejęcie przez nich władzy może oznaczać poważne zagrożenie dla rozmaitych społecznych mniejszości. Populistyczna wizja wspólnoty zazwyczaj jest arbitralna i wykluczająca. Obywatele, którzy zostali przez populistów zaliczeni do „elity”, określane są jako zagrożenie dla ludu. Może to doprowadzić do ograniczania ich praw, a nawet uprawomocnienia wobec nich aktów przemocy.

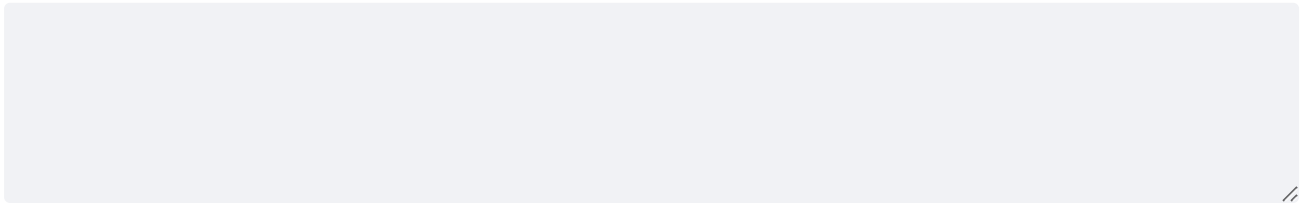
Po trzecie, ruchy populistyczne często występują przeciwko instytucjom i procedurom ograniczającym władzę polityczną. Rzecznicy populistów twierdzą, że suwerenny lud powinien mieć możliwość działania ponad takimi regulacjami. Oznacza to jednak zagrożenie dla reguł praworządności w państwie. Kwestionowanie czynników ograniczających władzę – takich jak wolne media czy niezależne sądy – może doprowadzić do powstania reżimu autorytarnego. Przywódcy Turcji czy Wenezueli zaczęli jako samozwańczy obrońcy ludu przed elitami, a po wygranych wyborach –

pod tym samym sztandarem – przystępowali do stopniowego demontażu instytucji państwa prawa, represjonowania opozycji oraz krytykujących ich dziennikarzy.

Z drugiej jednak strony, populiści często wyrażają oczekiwania społeczne, które nie są spełniane przez tradycyjne partie polityczne. Rządzące elity mają skłonność do alienacji. Często nie wsłuchują się wystarczająco w głos swoich wyborców, nie liczą się z ich odczuciami oraz nie spełniają składanych obietnic. Prowadzi to do niezadowolenia społecznego, które może znajdować swój wyraz we wzroście popularności ugrupowań populistycznych. Sytuacja taka stwarza nadzieję na pobudzenie refleksji sprawujących władzę i korektę ich postępowania. Rosnąca popularność populistów może stanowić barometr zwiastujący nadciągającą burzę. Rządzące elity mogą się przed nią zabezpieczyć lub nie.

Ćwiczenie 1

Wskaż trzy powody kontrowersji, jakie partie populistyczne wywołują w Europie.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Zapoznaj się z materiałem źródłowym, a następnie wykonaj polecenie.

” Kacper Leśniewicz

Dobre strony populizmu

Widmo populizmu krąży nad Europą. Czy lęk o stan demokracji jest uzasadniony?

– Dążenia populistyczne są dziś powszechne. Natomiast tylko w krajach, które postawiły na radykalną liberalizację gospodarczą i odrzuciły państwo dobrobytu – jak USA, Wielka Brytania czy Europa Środkowo-Wschodnia – populizm to siła, która rozmontowuje system polityczny. Tam, gdzie poprzez utrzymanie mechanizmów redystrybucji udało się powstrzymać kapitalizm przed wytworzeniem dużej grupy przegranych – jak w Austrii, Francji, Holandii czy Finlandii – populiści jeszcze nie przejęli władzy.

Polityka społeczna jako lekarstwo na populizm?

– Populizm można i należy rozbrajać na poziomie polityki społecznej. Poprzez zapewnienie bezpieczeństwa materialnego ludziom, którzy czują się oszukani i żyją w ciągłej niestabilności. Ruchy alterglobalistyczne już pod koniec lat 90. wskazywały, że globalizacja niesie rosnące nierówności i że to nie może dobrze się skończyć. Do kryzysu finansowego nikt ich nie słuchał, a teraz płacimy wysoką cenę za lekceważenie tych głosów. (...)

W debacie publicznej dominują opinie utożsamiające populizm z patologią i groźną chorobą demokracji. Czy populizm to samo zło?

– Populizm jest symptomem. Nie zgadzam się z wieloma rozwiązaniami proponowanymi przez ruchy populistyczne, ale właśnie te formacje wyrażają wiele słuszných dążeń klas niższych. Dzięki temu biedni mogą bardziej czuć się podmiotem w polityce. Kołem zamachowym populizmu jest poczucie, że elity nie reprezentują tych ludzi, a system wyraźnie nie ewoluuje w kierunku poprawy jakości ich życia, co widać niemalże we wszystkich statystykach dochodu i rozwarstwienia społecznego.

Źródło: Kacper Leśniewicz, *Dobre strony populizmu*, 3.07.2017 r., dostępny w internecie: tygodnikprzeglad.pl [dostęp 3.04.2020 r.].

Przeczytaj materiał źródłowy i wykonaj polecenie.

” Anna Ratke-Majewska

Populistyczne rządy a wolność mediów.

Przypadek Wenezueli Hugo Cháveza i Boliwii Evo Moralesa

Próba obalenia władzy i zaangażowanie w to wydarzenie środków masowego przekazu sprawiły, że Chávez za konieczne uznał zwiększenie kontroli państwa nad prywatnymi koncernami medialnymi. Pierwszym istotnym posunięciem prezydenta było zawarcie nieformalnego porozumienia z Gustavo Cisnerosem, właścicielem ogromnej grupy medialnej Organizaciones Cisneros, w skład której wchodziła jedna z największych stacji telewizyjnych w Wenezueli – Venevisión. Dzięki umowie Cisnerosa z Chávezem Venevisión zmieniła skrajnie opozycyjną linię programową na neutralną, dzięki czemu utrzymała hegemoniczną pozycję na rynku wenezuelskim. (...)

Pierwszym narzędziem znacznie zwiększającym kontrolę rządu nad prasą była ustawa organiczna o edukacji (La Ley Orgánica de Educación) z 2009 roku. Nakładała ona na media obowiązek propagowania wartości konstytucyjnych, zasad ideologii boliwariańskiej oraz zapisów nowego aktu prawnego. Dokument zabraniał rozpowszechniania w środkach masowego przekazu informacji, które wywołują przerażenie u dzieci, są sprzeczne z moralnością i obyczajami, podżegają do nienawiści oraz mogą naruszyć zdrowie fizyczne i psychiczne obywateli. W ten sposób ustawodawca otworzył sobie drogę do cenzurowania prezentowanych w mediach treści, szkodliwych w jego ocenie dla dzieci i młodzieży.

Z możliwości, jakie dawało nowe prawo o edukacji, Chávez skorzystał rok później. 17 sierpnia 2010 roku zabroniono dziennikowi „El Nacional” publikowania jakichkolwiek informacji, zdjęć oraz grafik dotyczących zaostrzającej się sytuacji wewnętrznej w kraju z uwagi na to, że mogłyby one mieć negatywny wpływ na rozwój psychiczny dzieci.

Źródło: Anna Ratke-Majewska, *Populistyczne rządy a wolność mediów. Przypadek Wenezueli Hugo Cháveza i Boliwii Evo Moralesa*, „Annales Universytatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia” 2014, t. XXI, 2, s. 227–249.

Ćwiczenie 6

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenia.

” Cas Muddle

Populistyczny Zeitgeist

Ja definiuję populizm jako ideologię, według której w społeczeństwie panuje ostry podział na dwie jednolite i przeciwstawne sobie grupy: »nieskażony lud« kontra »zepsuta elia«, i zgodnie z którą polityka powinna stanowić wyraz *volonté générale* (ogólnej woli) ludu. Tak zdefiniowany populizm ma dwa przeciwieństwa: elitaryzm i pluralizm. Elitaryzm stanowi lustrzane odbicie populizmu. Ideologia ta podziela manichejski światopogląd populizmu, lecz według niej polityka powinna stanowić wyraz poglądów elity moralnej, a nie amoralnego ludu. Pluralizm zaś odrzuca jednolitość charakterystyczną dla populizmu i elitaryzmu, i uważa społeczeństwo za różnorodny zbiór grup i poszczególnych osób o często fundamentalnie odmiennych poglądach i pragnieniach.

Źródło: Cas Muddle, *Populistyczny Zeitgeist*, [w:] *Populizm*, red. Olga Wysocka, Warszawa 2010, s. 340–341.

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Źródła zdjęć:

Geert Wilders Rijksoverheid – Phil Nijhuis, CC0;

Norbert Hofer – Bwag, CC BY-SA 4.0;

Matteo Salvini – Fabio Visconti, CC BY-SA 3.0;

Pablo Iglesias – Phalbertt, CC0.

Dla nauczyciela

Autor: Krzysztof Kowaluk

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Temat: Zjawisko populizmu i jego konsekwencje

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

V. Prawo w Rzeczypospolitej Polskiej.

Uczeń:

12) wskazuje, do jakich organów i instytucji można się zwrócić w Rzeczypospolitej Polskiej o pomoc prawną w konkretnych sytuacjach; przedstawia zadania notariuszy, radców prawnych, adwokatów.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- charakteryzuje istotę populizmu oraz jego główne cechy;
- wyjaśnia przyczyny populizmu, posługując się przykładami;
- analizuje możliwe konsekwencje populizmu.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- lekcja odwrócona.

Metody i techniki nauczania:

- burza mózgów;
- dyskusja.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Faza wstępna

1. Nauczyciel prezentuje istotę populizmu. Zwraca uwagę na różne historyczne oblicza tego zjawiska w poszczególnych państwach.
2. Przedstawiony jest temat i cele zajęć.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie przedstawiają przygotowane w domu prezentacje dotyczące wybranych partii, określanych jako populistyczne. Nakreślone są 2–3 krótkie prezentacje. Przykładowe partie do wyboru:

- Zjednoczenie Narodowe (Francja);
- Alternatywa dla Niemiec;
- Liga (Włochy);
- Ruch Pięciu Gwiazdek (Włochy);
- Partia Brexitu (Wielka Brytania);
- Podemos (Hiszpania).

2. Zainicjowana jest dyskusja na temat możliwych przyczyn wzrostu znaczenia partii populistycznych w XXI wieku. Odbywa się burza mózgów. Nauczyciel zwraca uwagę, by argumenty jej uczestników odnosiły się do różnych aspektów życia – społecznych, ekonomicznych oraz politycznych.

3. Uczniowie wykonują ćwiczenia 1–5.

Faza podsumowująca

1. Uczniowie zapoznają się z audiobookiem „Konsekwencje populizmu” oraz wykonują dołączone do niego ćwiczenie.

2. Nauczyciel zwraca uwagę na problemy interpretacyjne przy omawianiu zjawiska populizmu.

Praca domowa:

Uczniowie wykonują ćwiczenia 6–8.

Materiały pomocnicze:

Populizm, red. naukowa Olga Wysocka, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Audiobook może zostać wykorzystany przez uczniów indywidualnie, np. do przygotowania prezentacji multimedialnej na temat populizmu lub podczas zajęć w charakterze podsumowania.